

Universiteit
Leiden
The Netherlands

Methoden van contractsuitleg: een model voor de uitleg van een overeenkomst

Hendrikx, A.M.M.

Citation

Hendrikx, A. M. M. (2023, June 20). *Methoden van contractsuitleg: een model voor de uitleg van een overeenkomst. Recht en Praktijk – Contracten- en aansprakelijkheidsrecht*. Wolters Kluwer, Deventer. Retrieved from <https://hdl.handle.net/1887/3620931>

Version: Publisher's Version

License: [Licence agreement concerning inclusion of doctoral thesis in the Institutional Repository of the University of Leiden](#)

Downloaded from: <https://hdl.handle.net/1887/3620931>

Note: To cite this publication please use the final published version (if applicable).

1 Inleiding

1.1 Introductie & aanleiding

1 INTRODUCTIE

“Twee fluitjes en een Amsterdammer.”¹ Een bekend voorbeeld van wijlen prof. Nieuwenhuis om te illustreren dat de betekenis van woorden afhankelijk is van de context waarin zij worden gebruikt. Indien deze bewoordingen diep in de nacht in het Leidse Café Barrera worden uitgesproken, zal er zonder meer een overeenkomst tot stand komen met betrekking tot drie glazen bier. De inhoud van deze overeenkomst zal echter minder vanzelfsprekend zijn in een andere context. In dit voorbeeld heeft de overeenkomst enkel betrekking op de koop en verkoop van drie glazen bier, maar in de praktijk zullen de rechtsgevolgen van een overeenkomst dikwijls vele malen groter zijn. Zo zal het voor een koper van een monumentaal pand in Amsterdam nogal wat uitmaken of het pand wel of niet opnieuw is onderheid, indien het algeheel funderingsherstel begroot is op zo’n € 260.000.² Of wat te denken van de reikwijdte van een vrijwaringsclausule in een zogenoemde ‘*Share Purchase Agreement*’, kort gezegd een SPA. In het bekende Meyer Europe/PontMeyer-arrest werd de tussen partijen overeengekomen vrijwaring zo uitgelegd dat Meyer Europe opdraaide voor de aanslag vennootschapsbelasting van circa f 5,3 miljoen.³ Indien partijen van mening verschillen over de inhoud van de overeenkomst, zullen de door partijen in de overeenkomst gebruikte bewoordingen dienen te worden uitgelegd om de daaruit voortvloeiende rechten en verplichtingen vast te kunnen stellen. Het uitlegleerstuk vormt aldus een belangrijk onderdeel van het overeenkomstenrecht. De vraag aan de hand van welke methode een overeenkomst uitgelegd dient te worden in het licht van de bestaande regelgeving, rechtspraak en doctrine staat centraal in dit onderzoek.

2 AANLEIDING

In de praktijk worden continu overeenkomsten gesloten. In het merendeel van de gevallen verloopt de uitvoering van de overeenkomst tussen partijen vervolgens probleemloos. Dit is echter anders indien partijen van mening verschillen over de inhoud

1 Voorbeeld ontleend aan prof. Nieuwenhuis, zie Nieuwenhuis, *WPNR* 2007/6709, p. 380.

2 Zie HR 13 december 2019, ECLI:NL:HR:2019:1940, *NJ* 2020/435, m.nt. J.L. Smeehuijzen (*Valerbosch*).

3 Zie HR 19 januari 2007, ECLI:NL:HR:2007:AZ3178, *NJ* 2007/575, m.nt. M.H. Wissink (*Meyer Europe/PontMeyer*).

van de overeenkomst en er een geschil ontstaat. De overeenkomst zal dan in veel gevallen dienen te worden uitgelegd. Sinds de invoering van het Nieuw Burgerlijk Wetboek in 1992 is het leerstuk van de uitleg van overeenkomsten overgelaten aan de rechtspraak en de doctrine, nu in het Nieuw Burgerlijk Wetboek afscheid is genomen van de in het Oud Burgerlijk Wetboek geldende wettelijke uitlegbepalingen.⁴ In 1981 heeft de Hoge Raad in het welbekende Haviltex-arrest – bij wijze van anticipatie – stilgestaan bij de vraag hoe een overeenkomst uitgelegd dient te worden.⁵ Sindsdien speelt de in het Haviltex-arrest ontwikkelde Haviltex-maatstaf een belangrijke rol in het Nederlandse uitlegrecht. Daarnaast heeft de Hoge Raad een bijzondere maatstaf aanvaard voor de uitleg van collectieve arbeidsovereenkomsten, ook wel bekend als de cao-norm.⁶ De Haviltex-maatstaf en de cao-norm zijn onder het Nederlandse recht veelal leidend bij de uitleg van een overeenkomst, maar zoals later nog zal blijken niet allesbepalend.

In het arrest DSM/Fox heeft de Hoge Raad benadrukt dat “(...) bij de uitleg van een schriftelijk contract telkens van beslissende betekenis zijn alle omstandigheden van het geval, gewaardeerd naar hetgeen de maatstaven van redelijkheid en billijkheid meebrengen”.⁷ Uit de jurisprudentie volgt dat bij de uitleg niet enkel de aanwezigheid van een specifieke omstandigheid vastgesteld dient te worden, maar dat met name acht geslagen dient te worden op de invloed van deze omstandigheid op de uitleg. Zo zal het voor de uitleg van een overeenkomst van belang zijn of de overeenkomst gesloten is door twee professionele partijen voorzien van deskundige juridische bijstand na uitvoerige onderhandelingen. De aanwezigheid van dergelijke omstandigheden kan aanleiding geven om groot gewicht toe te kennen aan de taalkundige betekenis van de bewoordingen. De overeenkomst zal dan op een objectieve wijze worden uitgelegd. Dit zou anders kunnen zijn, indien de overeenkomst gesloten wordt door twee particulieren die zelden een overeenkomst sluiten en daarbij ook geen juridische bijstand genieten. Dergelijke omstandigheden kunnen aanleiding geven om juist af te wijken van de uitleg die volgt uit de taalkundige betekenis van de bewoordingen en resulteren in een subjectieve uitleg van de overeenkomst. Daar komt bij dat de rol van het bewijsrecht bij de uitleg van een overeenkomst door partijen niet onderschat dient te worden. Zo zal een partij die betoogt dat zich een bepaalde omstandigheid heeft voorgedaan, waardoor een overeenkomst op een bepaalde wijze dient te worden uitgelegd, dit niet alleen moeten stellen, maar zo nodig ook bewijzen.

4 Zie Sieburgh, *Asser/Sieburgh 6-III* 2022/354.

5 HR 13 maart 1981, ECLI:NL:HR:1981:AG4158, NJ 1981/635, m.nt. C.J.H. Brunner (*Haviltex*), onder VI.2. Zo ook Schelhaas & Valk, *Uitleg van rechtshandelingen (Mon. Pr. nr. 20)* 2022, p. 2.

6 HR 17 september 1993, ECLI:NL:HR:1993:ZC1059, NJ 1994/173, m.nt. P.A. Stein (*Gerritse/Hydro Agri Sluiski*), r.o. 3.3; HR 24 september 1993, ECLI:NL:HR:1993:ZC1072, NJ 1994/174, m.nt. P.A. Stein (*Hol & Dienstenbond FNV/EIM*), r.o. 3.6. Tezamen de CAO-arresten genoemd.

7 HR 20 februari 2004, ECLI:NL:HR:2004:AO1427, NJ 2005/493, m.nt. C.E. du Perron (*DSM/Fox*), r.o. 4.5.

De laatste jaren heeft de rechtspraak met betrekking tot de uitleg van overeenkomsten niet stilgestaan.⁸ In de praktijk wordt hierdoor het uitlegleerstuk als complex ervaren.⁹ In dit licht rijst de vraag welke methoden van contractsuitleg bestaan en in het bijzonder hoe vastgesteld kan worden welke uitlegmethode in een concreet geval van toepassing zal zijn. Zoals nog zal blijken, is door de centrale rol van de omstandigheden van het geval bij de uitleg van een overeenkomst in het Nederlandse recht een genuanceerd stelsel van uitlegmethoden ontstaan. Daardoor ligt in een uitlegeschil vaak de nadruk op de vraag welke uitlegmethode in het concrete geval gehanteerd dient te worden.¹⁰ Minder aandacht wordt besteed aan de weg ernaartoe, oftewel hoe wordt de te hanteren uitlegmethode in een concreet geval vastgesteld? Het antwoord op deze vraag is niet alleen interessant voor rechters of arbiters die een overeenkomst dienen uit te leggen, maar ook voor partijen die verwickeld zijn geraakt in een uitlegeschil.

1.2 Probleemstelling, doelstelling en afbakening

3 PROBLEEMSTELLING

Centraal in dit proefschrift staat de volgende vraag:

Aan de hand van welke methode dient een overeenkomst in een concreet geval te worden uitgelegd in het licht van de bestaande regelgeving, rechtspraak en doctrine?

Om deze vraag te kunnen beantwoorden, pretendeert dit onderzoek een model voor de uitleg van een overeenkomst in beeld te brengen en uit te werken in het licht van de bestaande regelgeving, rechtspraak en doctrine. Allereerst zal aan de hand van de ontwikkelingen in de nationale regelgeving, doctrine en jurisprudentie het model naar Nederlands recht (nader) vormgegeven worden. Vervolgens zal dit model voor de uitleg van een overeenkomst worden getoetst aan buitenlandse rechtsstelsels en de transnationale beginselen.

Het doel hiervan is om te onderzoeken welke methode van uitleg (bijvoorbeeld de gesubjectieerde, de zuiver objectieve of de contra proferentem uitlegmethode) geïndiceerd is op basis van een bepaalde selectie en weging van uitlegfactoren (zoals taalkundige betekenis van de bewoordingen en de bedoelingen en verwachtingen van partijen) aan de hand van gezichtspunten (zoals de hoedanigheid van partijen, de genoten deskundige bijstand, de aard van de overeenkomst en de betrokkenheid van derden). De gezichtspunten bepalen niet alleen welke uitlegfactoren van belang zijn (de selectie), maar ook welk relatief gewicht aan de uitlegfactoren toekomt. De uit-

⁸ Om een paar voorbeelden te noemen: HR 5 april 2013, ECLI:NL:HR:2013:BY8101, *NJ* 2013/214 (*Lundiform/Mexx*); HR 20 september 2013, ECLI:NL:HR:2013:CA0727, *NJ* 2014/522, m.nt. H.J. Snijders (*Rotterdam/Eneco*); HR 7 februari 2014, ECLI:NL:HR:2014:260, *NJ* 2015/274, m.nt. Jac. Hijma (*Afvalzorg/Slotereind*); HR 25 november 2016, ECLI:NL:HR:2016:2687, *NJ* 2017/114, m.nt. T.F.E. Tjong Tjin Tai (*FNV/Condor*); HR 2 februari 2018, ECLI:NL:HR:2018:148, *NJ* 2018/422, m.nt. H.J. Snijders (*Bungalowpark De Horn*); HR 4 mei 2018, ECLI:NL:HR:2018:678, *NJ* 2022/128, m.nt. E. Verhulp; HR 13 december 2019, ECLI:NL:HR:2019:1940, *NJ* 2020/435, m.nt. J.L. Smeehuijzen (*Valerbosch*).

⁹ Zie Van Tongeren, *NJB* 2018/1882; Valk, *NJB* 2018/1360, par. 1; Smeehuijzen & De Haan, *NJB* 2020/2569, par. 1.

¹⁰ Wibier, *NJB* 2018/1881, par. 2.

legfactoren vormen de bronnen van uitleg. De selectie en weging van uitlegfactoren aan de hand van gezichtspunten leidt tot toepassing van een van de geïdentificeerde uitlegmethoden. Ter illustratie een voorbeeld: stel dat onder de werking van de overeenkomst die uitleg behoeft veel derden vallen (het gezichtspunt ‘de betrokkenheid van derden’) en dat die overeenkomst ertoe strekt de rechten en verplichtingen van die derden op een uniforme wijze vast te leggen (het gezichtspunt ‘de strekking van de overeenkomst’), zoals bijvoorbeeld een cao (‘de aard van de overeenkomst’). Deze gezichtspunten in hun onderlinge samenhang bezien zullen naar verwachting bepalen dat zonder meer doorslaggevend gewicht toekomt aan ‘de taalkundige betekenis van de bewoordingen’ (uitlegfactor). In dat geval is de selectie en weging van uitlegfactoren bepalend voor de hantering van de zuiver objectieve uitlegmethode.

Welke uitlegmethoden kent het Nederlandse recht en hoe verhouden deze zich tot elkaar? Waarin onderscheiden de verschillende uitlegmethoden zich van elkaar? Dergelijke vragen zullen allereerst worden behandeld (hfdst. 2). Vervolgens zal worden onderzocht welke uitlegfactoren een rol kunnen spelen (hfdst. 3). Wat is de rol van de uitlegfactoren in het model? Welk relatief gewicht kan aan de uitlegfactoren toekomen? In dat kader rijst bovendien de vraag wanneer een uitlegfactor objectief of subjectief van aard is. Waardoor wordt dit bepaald? Is een uitlegfactor per definitie objectief of subjectief van aard? Na de uitlegfactoren zal worden stilgestaan bij de gezichtspunten (hfdst. 4). Welke rol spelen de gezichtspunten in het model? Hoe wordt vastgesteld welke gezichtspunten in het concrete geval relevant zijn? Welke gezichtspunten kunnen zoal van belang zijn voor de uitleg van een overeenkomst? En is er enige samenhang tussen de gezichtspunten waarneembaar? Tevens zal in het licht van het aan het Nederlands recht ontleende model onderzocht worden hoe het wettelijk bewijsrecht werkt bij de contractsuitleg en of het in het in dit boek uitgewerkte model voor de uitleg van een overeenkomst kan worden ingepast (hfdst. 5). Nu uitleggeschillen ook veelvuldig beslecht worden in arbitrageprocedures, zal in dit kader ook aandacht worden besteed aan het arbitraal bewijsrecht.

Het onderzoek zal mede vergelijkend van aard zijn. Het aan het Nederlandse recht ontleende model zal in internationaal perspectief worden geplaatst (hfdst. 6-8), mede gelet op de internationalisering van de Nederlandse contractspraktijk en de toeneemende invloed van buitenlandse rechtsstelsels op het Nederlandse recht. Allereerst zal het Engelse recht bestudeerd worden, vanwege de eigen uitlegprincipes die het Engelse recht kent. Het Engelse recht verschilt als ‘*common law*’-stelsel wezenlijk van het Nederlandse recht. Daarnaast is het Engelse recht in het bijzonder relevant in het kader van de uitleg van internationale commerciële overeenkomsten. In de internationale commerciële contractspraktijk wordt veelvuldig een rechtskeuze voor het Engelse recht gemaakt, mede ingegeven door de rechtszekerheid in de zin van voorspelbaarheid die uitgaat van het Engelse uitlegrecht. Al zal later nog blijken dat deze zekerheid in de praktijk minder absoluut is dan aanvankelijk wordt gedacht.¹¹ Ook is de keuze gevallen op het Franse recht, nu het Franse recht van grote invloed is geweest op de ontwikkeling van het Nederlandse recht. Daarnaast is voor het Franse recht gekozen, nu het een ‘*civil law*’-stelsel is waar het uitlegrecht wettelijk is vastgelegd. Het is interessant om te bezien of de Franse wettelijke uitlegeregels, zoals

11 Zo ook Tjittes 2022, par. 1.5.1.

vastgelegd in de Franse *Code Civil*, onder het model te vatten zijn en of een wettelijke uitlegregel tot meer rechtszekerheid in de zin van voorspelbaarheid leidt. Naast het Engelse recht en het Franse recht zullen de *Principles of European Contract Law* (hierna: PECL), het *Draft Common Frame of Reference* (hierna: DCFR) en de *Unidroit Principles of International Commercial Contracts* (2016) (hierna: PICC) worden bestudeerd. Deze transnationale beginselen zullen behandeld worden, nu hierin is getracht de ‘civil’- en ‘common law’-systemen te verzoenen. De bepalingen ten aanzien van de contractsuitleg in deze ‘legal instruments’, die ik voor het gemak in het navolgende ook wel aanduid als regelingen, ook al zijn zij niet in enig land van rechtswege bindend, kunnen eveneens interessante perspectieven bieden voor de verdere ontwikkeling van het aan de hand van het Nederlandse recht uitgewerkte model voor de uitleg van een overeenkomst. De vraag doemt dan ook op of de uitlegprincipes van het Engelse recht, de wettelijke uitlegbepalingen van het Franse recht en de uitlegbepalingen in het kader van de transnationale beginselen onder het in dit boek uiteengezette model te vatten zijn. Kan ook op basis van deze rechtsstelsels en onder de transnationale beginselen de te hanteren uitlegmethode worden vastgesteld aan de hand van het in dit boek, aan het Nederlandse recht ontleende model? Door dit vergelijkende onderzoek zal niet alleen inzichtelijk worden gemaakt hoe de onderzochte buitenlandse rechtsstelsels en de transnationale beginselen invulling geven aan de uitlegmethode, uitlegfactoren en gezichtspunten die kenmerkend zijn voor het in dit boek gehanteerde, aan het Nederlands recht ontleende model, maar zal tevens de vraag kunnen worden beantwoord of het aan het Nederlandse recht ontleende model verder aangescherpt of verfijnd dient te worden. Dient het model versimpeld te worden, in de zin dat het aantal uitlegmethode teruggebracht dient te worden? Kan de inventarisatie van uitlegfactoren en gezichtspunten op basis van het Nederlandse recht nog uitgebreid of verfijnd worden aan de hand van de vergelijkende inzichten? Daarnaast wordt met deze vergelijking eveneens beoogd om de overeenkomsten en verschillen tussen het Nederlandse recht en de onderzochte rechtsstelsels en transnationale beginselen aan het licht te brengen. Loopt het Nederlandse uitlegrecht internationaal gezien in de pas? En biedt het Engelse uitlegrecht partijen werkelijk meer rechtszekerheid in de zin van voorspelbaarheid, zoals in de praktijk wel wordt verondersteld?

4

DOELSTELLING

In het algemeen klinkt de roep om vereenvoudiging van het Nederlandse uitlegleerstuk, nu dit als complex wordt ervaren.¹² Het in dit boek uitgewerkte model tracht aan deze wens tegemoet te komen en bij te dragen aan de rechtszekerheid in de zin van voorspelbaarheid. Het belangrijkste doel van dit onderzoek is om niet alleen geschilbeslechers, zoals een rechter of arbiter, maar ook partijen handvatten te bieden om vooraf meer duidelijkheid te verkrijgen over de toepasselijke uitlegmethode. Het belang van het onderzoek is gelegen in het identificeren en gestalte geven aan de gebruikte uitlegmethode, uitlegfactoren en gezichtspunten die richtinggevend zijn bij de uitleg van overeenkomsten. Het model dat uit de bestaande regelgeving, rechtspraak en doctrine kan worden afgeleid, zal inzichtelijk moeten maken hoe in een concreet geval een overeenkomst uitgelegd dient te worden en in het bijzonder welke

12 Zie Van Tongeren, *NJB* 2018/1882; Valk, *NJB* 2018/1360, par. 1.

uitlegmethode in dat geval geïndiceerd is op basis van een bepaalde selectie en weging van uitlegfactoren aan de hand van gezichtspunten. Daarin ligt de toegevoegde waarde van dit onderzoek ten opzichte van de vele publicaties die reeds verschenen zijn op het terrein van de contractsuitleg. Door middel van dit onderzoek kunnen partijen kennis over en inzicht in de wijze van vaststelling van de methode van uitleg verkrijgen. In een uitleggeschil kunnen zij hier hun voordeel mee doen door niet alleen te betogen dat bepaalde gezichtspunten en uitlegfactoren aanwezig zijn, maar ook door te onderbouwen hoe de gezichtspunten in hun onderlinge samenhang bezien bepalend zijn voor de selectie van de uitlegfactoren en het relatief gewicht dat eraan toekomt.¹³ In de praktijk schijnen partijen dit nog onvoldoende te doen.¹⁴ In plaats van te focussen op de te hanteren uitlegmethode, zouden partijen er goed aan doen zich eerst te concentreren op de selectie en weging van uitlegfactoren aan de hand van gezichtspunten. Dit zal leiden tot de toepassing van een van de geïdentificeerde uitlegmethoden en vormt aldus in zekere zin het sluitstuk van de uitlegexercitie. Het onderzoek beoogt door de vaststelling en uitwerking van het model, aan de hand waarvan de methode van uitleg kan worden vastgesteld, sturing te kunnen geven aan de uitleg van een overeenkomst.

Het in kaart gebrachte model voor de uitleg van een overeenkomst pretendeert niet om absolute zekerheid te bieden over de wijze waarop een overeenkomst uiteindelijk wordt uitgelegd. De uitleg van een overeenkomst is nu eenmaal afhankelijk van de omstandigheden van het geval. Dit verklaart ook waarom de opsomming van de gezichtspunten in dit boek enuntiatief van aard is. Het is in de praktijk dus goed denkbaar dat ook andere gezichtspunten een rol spelen. Hetzelfde geldt voor de opsomming van de in dit boek geïdentificeerde uitlegfactoren. Daarnaast is het aan de rechter om te bepalen hoe de overeenkomst wordt uitgelegd en in het bijzonder welke uitlegmethode daarvoor wordt gehanteerd. Het model doet zo recht aan de vrijheid van de rechter om zelfstandig tot een uitleg van de overeenkomst te komen, indien partijen daarover twisten (zie in dit kader nader nr. 190).¹⁵ Welke methode voor de uitleg wordt gehanteerd, zal in het model worden bepaald door de selectie en weging van uitlegfactoren aan de hand van gezichtspunten. Het is aan de rechter om te bepalen welke gezichtspunten een rol spelen en hoe deze gezichtspunten de selectie en weging van uitlegfactoren beïnvloeden. Door zijn beslissingen deugdelijk te motiveren zal het voor de betrokken partijen duidelijk zijn hoe de rechter tot de te hanteren methode van uitleg en het daarbij behorende uitlegresultaat is gekomen. Zo zal door toepassing van het model een rechter – of een andere geschilbeslechter, zoals een scheidsgerecht – tot een gemotiveerd oordeel over de uitleg van de overeenkomst kunnen komen.

13 Zie voor eenzelfde gedachte A-G Hartlief in zijn conclusie (ECLI:NL:PHR:2020:966) onder 3.1.7-3.1.8 voor HR 18 juni 2021, ECLI:NL:HR:2021:957, *RvdW* 2021/659.

14 Gesteund door de bevindingen van Valk, zie Valk 2016, p. 23-24; Smeechuijzen & De Haan, *NJB* 2020/2569, par. 4 onder (iii); Wibier, *NJB* 2018/1881, par. 2; Schelhaas & Valk, *Uitleg van rechtshandelingen (Mon. Pr. nr. 20)* 2022, p. 16.

15 Sieburgh, *Asser/Sieburgh 6-III* 2022/377; HR 23 juni 1995, ECLI:NL:HR:1995:ZC1770, *NJ* 1996/566, m.nt. H.J. Snijders (*FMN/PAP*); HR 21 juni 1996, ECLI:NL:HR:1996:ZC2107, *NJ* 1997/327, m.nt. D.W.F. Verkade (*Van Genk/De Wild*); Concl. A-G Lückers (ECLI:NL:PHR:2020:794) onder 2.30 voor HR 18 december 2020, ECLI:NL:HR:2020:2088, *RvdW* 2021/88. Zie nader Tjittes 2022, par. 5.6.6 en Valk 2016, par. 4.2. Kritisch is Fruytier 2013.

Daarnaast wordt met het onderzoek betoogd uiteen te zetten hoe het, aan de hand van de Nederlandse regelgeving, rechtspraak en doctrine, uitgewerkte model zich verhoudt tot buitenlandse wet- en regelgeving, rechtspraak en literatuur ten aanzien van de contractsuitleg. De inzichten die worden opgedaan op basis van het vergelijkend onderzoek zullen gebruikt worden om te bezien of het aan het Nederlandse recht ontleende model aangescherpt of verfijnd kan worden en welke overeenkomsten en verschillen waarneembaar zijn tussen het Nederlandse recht en de onderzochte rechtsstelsels en transnationale beginselen ten aanzien van de contractsuitleg.

5

AFBAKENING

Het in dit boek in kaart gebrachte model is gericht op de vraag aan de hand van welke methode de rechter een overeenkomst dient uit te leggen. De voorvraag, *wanneer* een rechter een overeenkomst mag uitleggen, speelt in het Nederlandse recht nauwelijks een rol. Het is niet vereist dat er sprake is van een onduidelijkheid om tot de uitleg van een overeenkomst over te mogen gaan.¹⁶ Echter, in de praktijk zal dit vaak wel de reden zijn waarom partijen een uitleggenschil aan een rechter of scheidsgerecht voorleggen. De bewoordingen in de overeenkomst zullen dan op meerdere wijzen kunnen worden opgevat met als gevolg dat partijen verschillende rechten en verplichtingen afleiden uit de overeenkomst. De discussie over wanneer een overeenkomst mag worden uitgelegd zal verder buiten beschouwing blijven in dit onderzoek. Het startpunt is dat een overeenkomst uitleg behoeft. In dat kader dient tevens te worden opgemerkt dat bij de (nadere) vormgeving van het model op basis van nationale regelgeving, doctrine en jurisprudentie er in beginsel van uit is gegaan dat Nederlands recht van toepassing is op de overeenkomst die uitleg behoeft. Richting de eindfase van het onderzoek zal duidelijk worden dat ook overeenkomsten waarbij het Engelse of Franse recht of een set van transnationale beginselen toepasselijk is door middel van het uitgewerkte, aan het Nederlandse recht ontleende model, kunnen worden uitgelegd.

Het onderzoek is beperkt tot de uitleg van overeenkomsten. De uitleg van bijvoorbeeld eenzijdige rechtshandelingen of testamenten blijft buiten beschouwing in dit onderzoek. Slechts zijdelings komt de eenzijdige rechtshandeling, zoals een 403-verklaring, aan bod ter illustratie of ter vergelijking. Ook de uitleg van verdragen, en de daarvoor geldende regeling zoals neergelegd in het Weens Verdragenverdrag, gaat de reikwijdte van dit onderzoek te buiten (zie voor enkele opmerkingen hierover nr. 132). Het begrip ‘overeenkomsten’ dient ruim te worden opgevat. Alle soorten overeenkomsten worden in beginsel in aanmerking genomen, zoals bijvoorbeeld commerciële overeenkomsten, consumentenovereenkomsten, verzekeringsovereenkomsten en andere hybride overeenkomsten, zoals overeenkomsten gesloten tussen een consument en een zogenoemde ‘prosumert’ op een digitaal platform.¹⁷ Op voorhand zijn bepaalde categorieën overeenkomsten dus niet uitgesloten in het onderzoek. Naast schriftelijke overeenkomsten zullen ook mondelinge overeenkomsten aan de hand

16 Sieburgh, *Asser/Sieburgh 6-III* 2022/370. Zie eerder Rutten, *Asser/Rutten 4-II* 1952, p. 265; Rutten, *Asser/Rutten 4-II* 1979, p. 208; Rutten, *Asser/Rutten 4-II* 1982, p. 222.

17 Zie hierover uitgebreid Mak 2021 en Mak, *NJB* 2022/1663.

van het in dit boek uitgewerkte model kunnen worden uitgelegd.¹⁸ Men kan zich afvragen of dit in de praktijk vaak het geval zal zijn. In geval van een mondelinge overeenkomst zullen partijen eerder twisten over de vraag of er überhaupt een overeenkomst tot stand is gekomen dan over de uitleg daarvan. Desalniettemin is het denkbaar dat een mondelinge overeenkomst uitleg behoeft, in welk geval eveneens aan de hand van het in dit boek in kaart gebrachte model kan worden vastgesteld welke uitlegmethode daarvoor het beste gehanteerd kan worden. Een tweede afbakening is te vinden in het bewijsrecht. Enkel de werking van het Nederlandse wettelijke bewijsrecht bij de contractsuitleg zal worden onderzocht. De vergelijkende hoofdstukken zijn gefocust op het puur materiële recht en een uitvoerige bespreking van het bewijsrecht blijft daar verder buiten beschouwing. Een derde afbakening is te vinden in de vergelijkende hoofdstukken. Met het oog op de omvang van dit onderzoek zullen, naast het Engelse recht en het Franse recht, de PECL, het DCFR en de PICC worden bestudeerd. Ten aanzien van twee andere transnationale regelingen – het Weens Koopverdrag en het Voorstel voor een Gemeenschappelijk Europees Kooprecht – zal in dit onderzoek worden volstaan met enkele observaties (zie nr. 274). Tot slot is enkel gekeken naar het huidige recht. De mogelijke invloed van technologische ontwikkelingen, zoals ‘*smart contracts*’ op een ‘*block chain*’, op de contractsuitleg is bij de ontwikkeling van het model niet in ogenschouw genomen.¹⁹

1.3 Introductie van het model

6 ALGEMEEN

In het model wordt een onderscheid gemaakt tussen de uitlegmethoden, uitlegfactoren en gezichtspunten. Deze drie elementen staan centraal in het onderzoek en een goed begrip ervan is daarom onontbeerlijk. Voorsortierend op hetgeen in hoofdstuk 2-4 van dit boek uitvoerig aan bod komt, zal het in kaart gebrachte model en de daarbij gehanteerde terminologie hier al worden geïntroduceerd en kort worden toegelicht.

7 DE GEZICHTSPUNTEN

Bij de uitleg van een overeenkomst zijn de omstandigheden van het geval leidend. In het model zorgen de *gezichtspunten* ervoor dat recht wordt gedaan aan de gedachte dat alle omstandigheden van het geval bij de uitleg in aanmerking dienen te worden genomen. De omstandigheden van het geval bepalen niet alleen welke gezichtspunten de rechter voor handen heeft, maar ook de feitelijke invulling ervan in het concrete geval. Gezichtspunten waar bijvoorbeeld aan gedacht kan worden zijn ‘de hoedanigheid van partijen’, ‘de wijze van totstandkoming’ en ‘de aard van de overeenkomst’. Deze drie gezichtspunten zullen naar verwachting altijd een rol spelen bij de uitleg, nu deze gezichtspunten onlosmakelijk verbonden zijn met de wijze waarop een over-

18 Zo volgt uit HR 4 september 2009, ECLI:NL:HR:2009:BI6319, NJ 2009/397 (*Van Regteren/VGK*), r.o. 3.4.2. Zie ook Valk, in: Hijma e.a., *Rechtshandeling en Overeenkomst* (SBR 3) 2022/264 en Schelhaas & Valk, *Uitleg van rechtshandelingen* (*Mon. Pr. Nr. 20*) 2022, p. 2.

19 Zie hierover nader Van Kranenburg-Hanspans & Derks, *ORP* 2020/1; De Vries, *NTBR* 2019/12; Heijmerink 2019; Naves, *O&F* 2018/4.5; Schmaal & Van Genuchten, *Internetrecht* 2017/1.

eenkomst tot stand komt naar Nederlands recht. Indien bijvoorbeeld een consument betrokken is (hoedanigheid van partijen) en partijen niet onderhandeld hebben over de overeenkomst (wijze van totstandkoming) zal dit van invloed zijn op de uitleg van de overeenkomst. Ook zal blijken dat bepaalde gezichtspunten nauw met elkaar verweven zijn en met elkaar samenhangen, zoals bijvoorbeeld de gezichtspunten ‘de hoedanigheid van partijen’ (twee professionele partijen) en ‘de aard van de overeenkomst’ (een commerciële overeenkomst). Door acht te slaan op de omstandigheden van het geval zal bij de uitleg recht kunnen worden gedaan aan het concrete geval. De gezichtspunten zorgen ervoor dat de overeenkomst wordt uitgelegd in haar context. De gezichtspunten, in hun onderlinge samenhang bezien, bepalen welke uitlegfactoren van belang zijn (‘de selectie’) en welk relatief gewicht daaraan toekomt (‘de weging’). De rechter dient dus niet alleen vast te stellen of een bepaald gezichtspunt aanwezig is, maar ook op welke wijze dit gezichtspunt de selectie en weging van uitlegfactoren beïnvloedt. De uiteindelijke selectie en weging van uitlegfactoren aan de hand van gezichtspunten zal bepalend zijn voor de te hanteren uitlegmethode. Zo maken de gezichtspunten het mogelijk om te differentiëren tussen de uitlegmethoden en kan bij de beslechting van een uitleggeschil maatwerk worden geleverd.

8

DE UITLEGFACTOREN

De *uitlegfactoren* zijn de bronnen van uitleg en geven een indicatie voor de uitleg van de bewoordingen van de overeenkomst. In het model selecteren de gezichtspunten, in hun onderlinge samenhang bezien, de uitlegfactoren die van belang zijn voor de uitleg van de overeenkomst en bepalen welk relatief gewicht aan de geselecteerde uitlegfactoren toekomt. Uitlegfactoren die een rol kunnen spelen, zijn bijvoorbeeld ‘de bedoelingen en verwachtingen van partijen’, ‘de taalkundige betekenis van de bewoordingen’ en ‘de handelsgebruiken’. Uit de Nederlandse jurisprudentie volgt dat met betrekking tot het relatief gewicht dat aan de uitlegfactoren kan toekomen een onderscheid gemaakt kan worden tussen (in beginsel) doorslaggevend gewicht en groot gewicht. Dit hangt samen met de mogelijke uitsluiting van een bepaald soort uitlegfactoren. Zoals later nader zal worden geïllustreerd, kunnen de uitlegfactoren min of meer subjectief of objectief van aard zijn. Naast de selectie en weging van uitlegfactoren aan de hand van gezichtspunten is de aard van een uitlegfactor mede afhankelijk van de feitelijke inkleuring van de uitlegfactor bij toepassing in het concrete geval (zie nader par. 3.2). De uitlegfactoren zijn bepalend voor het definitieve oordeel over de uitleg, oftewel het *uitlegresultaat*. Aan de hand van de feitelijke inkleuring van de uitlegfactoren die relatief het zwaarst wegen zal het feitelijke uitlegresultaat kunnen worden vastgesteld, zoals bijvoorbeeld de concrete betekenis van een in de overeenkomst gebruikte term of de rechtsgevolgen van een specifieke bepaling.

9

DE UITLEGMETHODEN

De uiteindelijke selectie en weging van uitlegfactoren aan de hand van gezichtspunten kan gekwalificeerd worden als een methode. Elke uitlegmethode wordt zo gekenmerkt door een bepaalde selectie en weging van uitlegfactoren. De *uitlegmethode* vormt de techniek aan de hand waarvan de rechter een overeenkomst uitlegt. In dit onderzoek zullen in het licht van de bestaande regelgeving, rechtspraak en doctrine verschillende uitlegmethoden worden onderscheiden, variërend van de zuiver objec-

tieve uitlegmethode tot de zuiver subjectieve uitlegmethode. In het Nederlandse recht liggen de Haviltex-maatstaf en de cao-norm veelal – doch niet uitsluitend – ten grondslag aan de geïdentificeerde uitlegmethoden. Zo is het bijvoorbeeld voor de zuiver objectieve uitlegmethode, die in de rechtspraak met name gestalte krijgt in de vorm van de cao-norm, kenmerkend dat de subjectieve uitlegfactoren volledig uitgesloten zijn en aan een of meerdere uitlegfactoren van zuiver objectieve aard zonder meer doorslaggevend gewicht toekomt. Bij de geobjectiverde uitlegmethode, die in de rechtspraak gestalte krijgt in de vorm van de Haviltex-maatstaf, zijn de subjectieve uitlegfactoren niet uitgesloten, maar komt uiteindelijk aan een of meerdere objectieve uitlegfactoren groot gewicht toe. De subjectieve uitlegfactoren leggen dan onvoldoende gewicht in de schaal. Dergelijke verschillen in de selectie en weging van uitlegfactoren aan de hand van gezichtspunten maken het mogelijk om verschillende uitlegmethoden te onderscheiden. Zoals nog zal blijken zijn die verschillen subtiel en ook vloeiend. De uitlegmethode die zijn geïdentificeerd vormen een continuüm. De contra proferentem uitlegmethode neemt vanwege haar afwijkende techniek in de vorm van een drietrapsraket een bijzondere positie in, maar is desondanks toch in te passen in het continuüm.

Voor ogen dient te worden gehouden dat de toepasselijke *uitlegmethode* niet gelijk staat aan het *uitlegresultaat*, hetgeen van zuiver feitelijke aard is. De uitlegmethode vormt de techniek aan de hand waarvan de inhoud van de overeenkomst kan worden vastgesteld. De toepasselijke uitlegmethode is zo wel bepalend voor de wijze waarop het uitlegresultaat zal worden vastgesteld, maar zegt als zodanig niets over de feitelijke uitleg die aan de overeenkomst toekomt.

1.4 Methode & verantwoording

10 METHODE & VERANTWOORDING

Dit onderzoek is juridisch-dogmatisch van aard. Aan de hand van bestaande wet- en regelgeving, rechtspraak en doctrine zal worden onderzocht hoe onder het Nederlandse recht een overeenkomst dient te worden uitgelegd. Nu het Nieuw Burgerlijk Wetboek geen wettelijke uitlegbepalingen meer kent, zal daarbij met name gekeken worden naar voorbeelden uit de praktijk, die af te leiden zijn uit de jurisprudentie. Het onderzoek is in beginsel beperkt tot rechterlijke uitspraken. Incidenteel zal worden verwezen naar een arbitraal vonnis, waar dit passend is of ter illustratie kan dienen, zoals bij de bespreking van het arbitraal bewijsrecht. Daarnaast zullen ook de inzichten uit de literatuur worden meegenomen bij de ontwikkeling van het model. Aangezien de literatuur, maar ook de jurisprudentie – zowel de lagere rechtspraak als de rechtspraak van de Hoge Raad – op het terrein van de contractsuitleg zeer omvangrijk is, bevat dit boek slechts een selectie daarvan en is de bespreking van de literatuur en jurisprudentie niet uitputtend bedoeld.

Ontegenzeggelijk speelt het civiel bewijsrecht een belangrijke rol bij de uitleg van een overeenkomst. Er wordt daarom ook gekeken naar het wettelijke bewijsrecht zoals neergelegd in het Wetboek van Rechtsvordering. Tevens worden uitstapjes gemaakt naar het bewijsrecht volgens het arbitragereglement van het Nederlands Ar-

bitrage Instituut, de *Arbitration Rules* van de *United Nations Commission on International Trade Law*, de *ICC Rules of Arbitration* en de *IBA Rules on Taking Evidence in International Arbitration*.

In de eerste hoofdstukken zal aan de hand van Nederlandse wet- en regelgeving, rechtspraak en literatuur onderzocht worden hoe het model onder Nederlands recht vorm krijgt. Vervolgens zal het uitgewerkte, aan het Nederlandse recht ontleende model in internationaal perspectief worden geplaatst en worden vergeleken met buitenlandse wet- en regelgeving, rechtspraak en literatuur ten aanzien van de contractsuitleg. In dat kader zal gekeken worden naar het Engelse recht, het Franse recht en de transnationale beginselen (de PECL, het DCFR en de PICC).

Het onderzoek is afgesloten op 1 oktober 2022. Met ontwikkelingen nadien is slechts incidenteel rekening gehouden.

1.5 Plan van behandeling

11 PLAN VAN BEHANDELING

In dit onderzoek zullen de uitlegmethoden (hfdst. 2), uitlegfactoren (hfdst. 3) en gezichtspunten (hfdst. 4) omwille van de eenvoud, efficiëntie, consistentie en rechtszekerheid, in de zin van voorspelbaarheid, zoveel mogelijk worden samengebracht in het in kaart gebrachte model. Afzonderlijke aandacht krijgt de werking van het bewijsrecht bij de contractsuitleg naar huidig Nederlands recht (hfdst. 5). In dat kader zal ook gekeken worden naar de werking van het arbitraal bewijsrecht in het licht van het gehanteerde model. Vervolgens zal dit model in internationaal perspectief worden geplaatst, waarbij gekeken wordt naar het Engelse recht (hfdst. 6), het Franse recht (hfdst. 7) en de transnationale beginselen (hfdst. 8). In de Nederlandsrechtelijk georiënteerde hoofdstukken permitteer ik mij om alvast af en toe een vergelijking met het Engelse recht, het Franse recht en/of de transnationale beginselen te maken, maar deze bevindingen zullen pas integraal aan de orde komen in de vergelijkende hoofdstukken waarna een eindconclusie volgt waarin de vergelijkende bevindingen worden geïntegreerd (hfdst. 9).

